

Regeringens proposition

1978/79: 156

om vissa pensionsfrågor, m. m.;

beslutad den 8 mars 1979.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag ur regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLA ULLSTEN

MARIANNE WAHLBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås viss ändrad reglering av pensionsrätten för personalen vid teater- och musikinstitutioner.

Förslag läggs vidare fram om inrättande av ordinarie tjänst med beteckningen p som generaldirektör och chef för exportkreditnämnden och om tilläggs pension för en enskild person.

BUDGETDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1979-03-08

Närvarande: statsministern Ullsten, ordförande, och statsråden Sven Romanus, Mundebo, Wikström, Wirtén, Huss, Rodhe, Wahlberg, Hansson, Enlund, Lindahl, Winther, Cars, Gabriel Romanus, Tham

Föredragande: statsrådet Wahlberg

Proposition om vissa pensionsfrågor, m. m.

---

1. Ändrad reglering av pensionsrätten för personalen vid teater- och musikinstitutioner m. fl.

Genom kollektivavtal regleras de allmänna anställningsvillkoren, fränsett pensionsvillkoren, för personalen vid Operan, Dramaten och Svenska riksteatern samt de teater- och musikinstitutioner som är berättigade till statsbidrag enligt förordningen (1974: 451) om statsbidrag till vissa teater-, dans- och musikinstitutioner. Avtalslutande parter är arbetsgivarorganisationen Teatrarnas riksförbund och de anställdas personalorganisationer, främst Svenska musikerförbundet och Svenska teaterförbundet.

Enligt kollektivavtalen tillämpas, utom i vissa särskilt angivna fall, anställningsformen anställning tills vidare eller för viss tid eller visst arbete. Arbetstagare med anställning för viss tid erhåller normalt anställning tills vidare efter en tid, högst fyra år, som varierar alltefter vilken personalgrupp han tillhör.

Pensionsvillkoren för de anställda vid de här nämnda teater- och musikinstitutionerna är inte kollektivavtalsreglerade. För dem gäller i stället enligt särskilda beslut av regeringen statens allmänna tjänstepensionsreglemente (1959: 287), SPR, m. fl. statliga pensionsförfattningar.

Den mera officiella ställning som Operan och Dramaten i sin egenkap av statsägda bolag intar i jämförelse med övriga nyssnämnda institutioner, vilka är berättigade till statsbidrag, har påverkat utformningen av de anställdas pensionering. Personalen vid Operan och Dramaten är således *obligatoriskt ansluten till SPR* medan personalen vid de övriga teater- och musikinstitutionerna *ansluts dit på frivillig basis*. Frivillig anslutning sker efter anmälan av huvudmannen och beslut av statens personalpensionsverk.

Såvitt gäller Operan, Dramaten och riksteatern är pensionsrätten be-

gränsad till *personal med heltidsanställning*. Samma begränsning tillämpas i princip för personalen vid de övriga teater- och musikinstitutionerna. Begränsningen gäller dock inte när avlöning utgår enligt statlig lönetariffklass eller statlig eller kommunal lönegrad eller när regeringen annars medger det.

Både för Operan och Dramaten och för de statsunderstödda teater- och musikinstitutionerna gäller att *deltidsanställning i samband med delpension* enligt lagen (1975: 380) om delpensionsförsäkring ger pensionsrätt enligt SPR på samma sätt som heltidsanställning. Övergång från heltidsanställning till sådan deltidanställning inverkar alltså inte på möjligheten till pensionsrätt.

De lönesystem som gäller enligt kollektivavtalen är inte anpassade till statens lönesystem. Enligt 3 § 6 mom. statens pensionslöneförordning (1959: 286) skall därför den riktlön som används som *pensionslön* bestämmas efter den högsta löneklass (motsvarande) som överensstämmer med eller ligger närmast under den faktiska lönen. För vissa personalgrupper räknas dock lönen upp under de sista fem aktivåren med upp till 100 kr. per månad för att nå en anpassning till de statliga lönerna. Vid tillämpning av avtalen och därmed också vid tillämpning av pensionslöneförordningen avses med lön kontant lön och ev. fasta lönetillägg, t. ex. kompetens-, ålders- eller solisttillägg, samt tjänstgöringspengar och fasta garantibelopp.

Pensionsförmånerna för den här avsedda personalen bestäms inte generellt på grundval av lönen. Vid bestämmande av pensionslön skall nämligen enligt 3 § 7 mom. statens pensionslöneförordning lönebelopp som överstiger lönen i lönegrad F 21, ålderstilläggsklass 3, inte beaktas. Regeringen kan dock medge undantag från denna regel. Sådana medgivanden har lämnats i åtskilliga fall.

För arbetstagare vid de här avsedda institutionerna, liksom för statsanställda i allmänhet, beräknas löneunderlag för tjänstepensionsförmån (*pensionsunderlag*) normalt på grundval av den pensionslön som gällde vid utgången av kalenderåret närmast före avgångsåret. För anställning som teaterchef, sångsolist, skådespelare och regissör bestäms dock pensionsunderlaget i princip i förhållande till pensionslönerna under de tio bästa verksamhetsåren.

De anställda inom teater- och musikområdena saknar f. n. rätt till *kompletterande delpension* eller rätt att få pensionen bestämd med beaktande av *särskilda ersättningar utöver lön*.

Operan och Dramaten har i en gemensam skrivelse den 24 januari 1977 tagit upp vissa pensionsfrågor för de anställda vid teatrarna.

En särskild utredare¹ har vidare på uppdrag av chefen för budgetdepartementet utrett vissa pensionsfrågor för konstnärlig personal vid

¹ Direktören G. Lindenbaum

Operan, Dramaten, Svenska riksteatern och de övriga teatrar och musikinstitutioner som har nämnts förut. Utredningen har främst avsett möjligheterna till pension från deltidstjänst, anpassning av delpension och ev. pensionsgrundande effekt av särskild ersättning utöver lön. Utredaren har avgivit en skrivelse den 22 december 1978.

Yttrande har avgivits över skrivelsen från Operan och Dramaten av kulturrådet, statens personalpensionsverk och Teatrarnas riksförbund samt över utredarens skrivelse av samma remissorgan och därjämte av Operan, riksteatern, Svenska musikerförbundet och Svenska teaterförbundet.

Utredaren finner det inte rationellt och riktigt att låta en arbetstagares möjligheter till *pensionsrätt i deltidсанställning* vara beroende av vilken institution som han tillhör.

Enligt utredaren kan det uppstå direkta olägenheter härigenom, bl. a. ur konstnärliga synpunkter, då anställningsrörligheten mellan å ena sidan Operan och Dramaten och å andra sidan de övriga teater- och musikinstitutionerna försvåras. Utredaren föreslår därför att den konstnärliga personalen generellt medges pensionsrätt även i deltidсанställning oberoende av lönevillkorens utformning.

Operan biträder förslaget med det tillägget att motsvarande bör gälla också den administrativa personalen. Även kulturrådet, Teatrarnas riksförbund, Svenska musikerförbundet och Svenska teaterförbundet ansluter sig i princip till utredarens uppfattning om olägenheterna med olika regler för pensionsrätt i deltidсанställning.

Statens personalpensionsverk påtalar de svårigheter som ett genomförande av utredarens förslag i denna del skulle medföra vid tjänstårsberäkning. Vid deltidсанställning minskar nämligen antalet tjänstår i förhållande till nedsättningen av lönen och det blir svårt att fastställa lönekvoten. Pensionsverket förordar en lösning som innebär att kravet på heltidсанställning slopas för personalen vid riksteatern och att de anställda vid Operan och Dramaten får pensionsrätt i deltidсанställning på samma villkor som nu gäller för personalen vid de statsunderstödda teatrarna och musikinstitutionerna. Förslaget innebär i princip krav på avlöning enligt statliga grunder som förutsättning för pensionsrätt i deltidсанställning.

Utredaren erinrar vidare om att arbetstagare hos teatrar och musikinstitutioner som har rätt till lagfäst delpension inte kan få *kompletterande delpension*. Detta förhållande kan ändras bara genom beslut av regeringen. Utredaren förordar att bestämmelser utfärdas om kompletterande delpension. Remissorganen biträder förslaget.

Utredaren pekar därefter på vissa *särskilda ersättningar utöver lön* som enligt hans åsikt bör vara pensionsgrundande. I första hand bör således de särskilda ersättningar som direkt svarar mot sådana lönetilllägg som är pensionsgrundande för statens arbetstagare komma i fråga.

I andra hand bör hänsyn också kunna tas till sådan ersättning som utgår för en särskild "stadigt" återkommande och nödvändig prestation i de fall där det inte kan anses vara rationellt och konstnärligt betingat att en särskild arbetstagare utför prestationen. I pensionshänseende bör liksom f. n. fasta lönetillägg behandlas som del av lön, anser utredaren vidare.

Remissorganen ansluter sig i allt väsentligt till utredarens uppfattning. Enligt statens personalpensionsverk kan det dock ifrågasättas om inte de fasta lönetillägg, som enligt nuvarande ordning beaktas när pensionslönen bestäms, i fortsättningen bör inräknas i den totallönen som utgör grund för beräkning av lönetilläggsfaktor. Vidare bör man enligt verket inte beakta tillägg som har karaktären av övertidsersättning men som inte har getts en sådan beteckning.

Utredaren tar slutligen upp vissa speciella frågor om ordningen för *bestämmande av pensionslön*. Som nämnts innebär nuvarande ordning i princip att jämförelse görs med de statliga löneskalorna och att närmast lägre statliga lön tillämpas som pensionslön. Att som f. n. sker för vissa personalgrupper genom en höjning av lönen under de fem sista årens tjänstgöring söka nå anpassning till närmast högre statliga lön är knappast rationellt. Med hänvisning till kommande maskinell behandling av pensionsförmåner hos pensionsverket sätter utredaren i fråga om inte pensionslönen bör bestämmas med utgångspunkt direkt i den faktiska lönen jämte pensionsgrundande fasta lönetillägg.

Operastyrelsen tillstyrker den ifrågasatta omläggningen av grunderna för pensionslönens bestämning. Av övriga remissorgan har bara statens personalpensionsverk tagit upp denna fråga. Pensionsverket framhåller att det är ovisst om maskinell beräkning kommer att införas för de grupper som det nu är fråga om. Enligt pensionsverket skulle de ändrade grunder som föreslagits för pensionslönens bestämmande göra det nödvändigt med en särbehandling vid bestämmande av pensionsförmånerna. Pensionsverket anser sig därför åtminstone inte f. n. kunna tillstyrka förslaget. Olägenheten skulle emellertid väsentligen försvinna vid en omläggning som innebär att pensionslönen svarar mot månadslönen i den löneklass (motsvarande) som ligger närmast en tolfte del av årslönen i anställningen eller, om två månadslöner ligger lika nära, den högre av dem.

Operan tar i sitt yttrande upp frågan om ändrade grunder vid *bestämmande av pensionsunderlag för sångsolist, regissör och premiärdansör*. Som lönevillkoren nu är utformade anser styrelsen att en särskild beräkning av pensionsunderlaget med beaktande av de tio bästa åren är motiverad för sångsolist men inte för regissör. Det finns, menar styrelsen, anledning att räkna med att lönevillkoren för sångsolist kommer att läggas om. Sker detta blir en sådan särskild beräkning inte heller motiverad för dem. Styrelsen föreslår en övergångsbestämmelse

som ger de nu avsedda arbetstagarna en möjlighet att välja mellan den metod för underlagsberäkning som knyter an till lönen vid utgången av kalenderåret före avgångsåret och den här nämnda särskilda beräkningsmetoden. För premiärdansare föreslår styrelsen en metod för underlagsberäkning som innebär att pensionslönerna under de fem bästa verksamhetsåren beaktas.

Som utredaren har framhållit gäller f. n. olika pensionsregler för arbetsområden som i övrigt är i väsentliga hänseenden likartade. Särskilt för den konstnärliga personalen kan detta medföra olägenheter eftersom det kan försvåra den önskvärda personalcirkulationen inom teater- och musikområdet. Från denna men även från andra synpunkter är det angeläget att åstadkomma enhetliga regler för pensioneringen inom området i den mån detta är motiverat med hänsyn till omständigheterna.

Som nämnts kan icke-statlig personal anslutas till SPR antingen obligatoriskt eller frivilligt. Den obligatoriska anslutningen tillämpas när staten har ett i det närmaste totalt ansvar för verksamheten. Vid ett mera begränsat statligt ansvar får arbetsgivaren i stället avgöra själv om han vill utnyttja möjligheten att låta sina anställda få statlig pensionering. Jag finner det naturligt att behålla formen obligatorisk anslutning för de statsägda bolagen Operan och Dramaten. Däremot finner jag inte skäl till en sådan anslutning för riksteatern och inte heller för de övriga teater- och musikinstitutionerna, vilkas verksamhet är en gemensam statlig/kommunal angelägenhet. Nuvarande ordning bör alltså bestå.

Det är klarlagt att personalen vid teatrarna och musikinstitutionerna i vissa hänseenden släpar efter i pensionshänseende jämfört med statens arbetstagare. Det är angeläget att häva denna eftersläpning.

Frågan om *pensionsrätt i deltidanställning* berör främst den tekniska och administrativa personalen. Jag anser, i likhet med utredaren och remissorganen, att även arbetstagare som är anställda på deltid skall kunna ha pensionsrätt oberoende av de lönevillkor som gäller generellt enligt kollektivavtal. I enlighet härmed föreslår jag, såvitt avser arbetstagare vid Operan, Dramaten och riksteatern, att de i bilagan till SPR för dem intagna föreskrifterna om begränsning av pensionsrätten till heltidsanställda upphävs. Vid bifall härtill kommer regeringen att besluta att personalen vid de övriga teater- och musikinstitutionerna skall kunna få pensionsrätt i deltidanställning oberoende av om avlöningen svarar mot statlig eller kommunal avlöning.

Jag övergår här efter till frågan om vilken riktlön som bör användas som *pensionslön*. Enligt nuvarande regler gäller som pensionslön månadslönen i den högsta löneklass (motsvarande), där lönen inte över-

stiger en tolfedel av årslönen i anställningen. Pensionsverket har väckt frågan om att som pensionslön tillämpa den månadslön i löneklass (motsvarande) som är lika med eller ligger närmast en tolfedel av årslönen. En sådan lösning skulle enligt verket inte göra det nödvändigt att särbehandla beräkningarna av pensionsförmånerna.

Jag vill erinra om att de tjänster, för vilka avlöningsavtal för statliga tjänstemän med R-tjänster gäller, skall för beräkning av pensionslön placeras i den statliga löneklass eller lönetariffklass, där månadslönen närmast svarar mot en på visst sätt beräknad jämförelselön. Vad beträffar dessa tjänster är det alltså den närmaste och inte den närmast högre statliga lönen som är den riktlön som används som pensionslön. Denna metod för beräkning av pensionslön måste te sig mera rättvis för den enskilde arbetstagaren. Jag förordar att den används vid beräkning av pensionslön också för personalen inom teater- och musikerområdet. Vid tillämpning härav bör dock som f. n. lönebelopp beaktas högst med det belopp som gäller för lönegrad F 21, ålderstilläggsklass 3, om inte regeringen medger annat.

Jag vill tillägga att det, som pensionsverket påpekat, är ovisst om maskinell pensionsförmånsberäkning kommer att införas för personalen inom teater- och musikerområdet. Innan en sådan maskinell beräkning har genomförts är det inte möjligt att som utredaren föreslår tillämpa den avtalsenliga lönen jämte tillägg som pensionslön. Denna fråga får tas upp om och när maskinell beräkning har genomförts.

Jag är beredd att medverka till att man slopar den metod för *beräkning av pensionsunderlag* med beaktande av de tio bästa åren som gäller för vissa personalgrupper. För anställning som regissör synes metoden kunna slopas redan nu. För anställning som sångsolist måste emellertid en liknande ändring anstå tills vidare i avvaktan på ändrade lönevillkor. Frågan om att beräkna pensionsunderlag för premiärdansör med beaktande av de fem bästa åren måste övervägas ytterligare. Jag föreslår att bemyndigande inhämtas för regeringen att besluta i dessa frågor.

Jag är också beredd att medverka till att *särskild ersättning utöver lön* görs pensionsgrundande i skälig omfattning och att *kompletterande delpension* införs för de nu berörda arbetstagarna. Efter att ha hört berörda arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer kommer jag att anmäla dessa frågor för regeringen som kan besluta härom utan att bemyndigande behöver inhämtas. I detta sammanhang kommer jag också att överväga den av pensionsverket väckta frågan om att vid beräkning av pensionsförmån inräkna fasta lönetillägg i den totallön, som utgör grund för beräkning av lönetilläggsfaktor, i stället för att behandla dem som del av lön.

Enligt sitt uppdrag har utredaren begränsat utredningen till att gäl-

la personalen vid Operan, Dramaten, riksteatern och de övriga teater- och musikinstitutioner som nämnts i det föregående. De allmänna avlöningsvillkoren för anställda vid institutet för rikskonserter regleras enligt samma kollektivavtal som gäller för personalen vid nämnda institutioner. I pensionshänseende gäller för de anställda vid rikskonserter, utom direktören, i princip samma regler som för personalen vid de statsunderstödda teater- och musikinstitutionerna. Mina förslag till ändrad pensionsrätt för personalen inom teater- och musikområdet bör därför gälla också de anställda vid rikskonserter.

Vad jag har förordat bör träda i kraft den 1 januari 1980.

Det behövs vissa ändringar i statens pensionslöneförordning och SPR för att genomföra vad jag här har förordat. Regeringen bör inhämta riksdagens bemyndigande att göra dessa ändringar.

2. Inrättande av en ordinarie tjänst med beteckningen p som chef för exportkreditnämnden

Hos exportkreditnämnden finns omkring 50 arbetstagare. Alla dessa är arvodesanställda. Avlönings- och pensionsförhållandena för dem regleras i stort sett på samma sätt som för andra statsanställda tjänstemän. De anställda hos nämnden har alltså pensionsrätt enligt det allmänna pensionsavtal som gäller för statens tjänstemän.

Tjänsten som chef för exportkreditnämnden är f. n. en arvodestjänst. Den tillsätts av regeringen med förordnande tills vidare. Regeringen bestämmer arvode och övriga avlöningsförmåner. Pensionsrätten för chefs-tjänsten regleras i det allmänna pensionsavtalet.

En fråga som nu har aktualiserats är att göra även förordningen om förordnandepension (1959: 288) tillämplig på tjänsten.

Jag vill erinra om att denna förordning är i första hand avsedd för tjänster som verkschef eller eljest tjänster med innehavare i hög ansvarsställning. Förordningen tillämpas dock även på vissa andra ordinarie tjänster som tillsätts med förordnande för bestämd tid.

Tanken bakom den särskilda förordnandepensionsrätten är att en tjänsteman i hög ansvarsställning skall kunna få pension även efter en förhållandevis kort anställningstid, om hans förordnande löper ut utan att förnyas. Förordnandepensionsrätten innebär emellertid också en rätt för tjänstemannen att kunna på egen önskan avgå med pension när hans förordnande löper ut efter minst 12 års innehav av förordnandetjänst.

Jag finner det motiverat att chefen för exportkreditnämnden med hänsyn till sin ställning och sina uppgifter får sin pensionsrätt reglerad enligt förordningen om förordnandepension. Härför bör emellertid för-

utsättas att tjänsten omvandlas till en tjänst som tillsätts med förordnande för bestämd tid. Den nuvarande chefen har förklarat att han inte har något emot en sådan ändring av anställningsformen.

Jag förordar att för chefen för exportkreditnämnden inrättas en ordinarie tjänst med beteckningen p och att nuvarande arvodestjänst dras in. Vid bifall härtill blir förordningen om förordnandepension tillämplig på tjänsten utan att härför krävs särskilt beslut. Tjänstebestämmelse för den nya tjänsten bör vara generaldirektör.

Regeringen bör utverka riksdagens bemyndigande att inrätta denna tjänst.

3. Tilläggs pension m. m. till en kommunalansfälld bibliotekarie

Med stöd av ett regeringsbeslut lämnar statens personalnämnd till en kommun bidrag av statsmedel till lönefyllnad åt en bibliotekarie (lönegrad K 15) i kommunen med så stort belopp att han i lönehänseende är likställd med innehavare av statligt reglerad tjänst i lönegrad L 12 (tidigare Uo 17). Medel för ändamålet utgår från anslaget Lönekostnader vid viss omskolning och omplacering.

Bibliotekarien tjänstgjorde från vårterminen 1957 till år 1967 som lärare inom det allmänna skolväsendet, senast som adjunkt vid ett gymnasium. Under år 1967 lämnade bibliotekarien på skolledningens uppmaning lärartjänsten för att tillträda den lägre tjänsten som bibliotekarie.

I skrivelse den 11 januari 1977 har statens personalnämnd hemställt att bibliotekarien skall beviljas sådana pensionsförmåner att han även i pensionshänseende blir likställd med en adjunkt.

Med hänsyn till de särskilda omständigheter, som föranlett bibliotekarien att övergå från adjunktstjänst till en lägre tjänst som bibliotekarie, finner jag det rimligt att bifalla framställningen.

Regeringen bör utverka riksdagens bemyndigande att tillförsäkra bibliotekarien en tilläggs pensionsförmån som efter avgång från bibliotekarietjänsten utgår med så stort belopp att den tillsammans med den kommunala pensionsförmånen motsvarar vad han skulle ha haft rätt till, om han hade stått kvar som adjunkt till samma tidpunkt. En motsvarande tilläggs pensionsförmån bör tillkomma eventuella efterlevande.

4. Ikraftträdande, m. m.

Vad jag har förordat i det föregående bör träda i kraft den 1 juli 1979, om inte annat har sagts. Regeringen bör få utfärda de övergångsbestämmelser som kan behövas.

5. Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de grunder för en ändrad reglering av pensionsrätten för personalen vid teater- och musikinstitutioner m. fl. som jag har förordat,
2. bemyndiga regeringen att vid exportkreditnämnden inrätta en ordinarie tjänst som generaldirektör med beteckningen p,
3. bemyndiga regeringen att besluta om tilläggs pension enligt vad jag har förordat.

6. Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.